

Đổi mới thể chế để
hiện thực hóa khát vọng

Sông Hồng

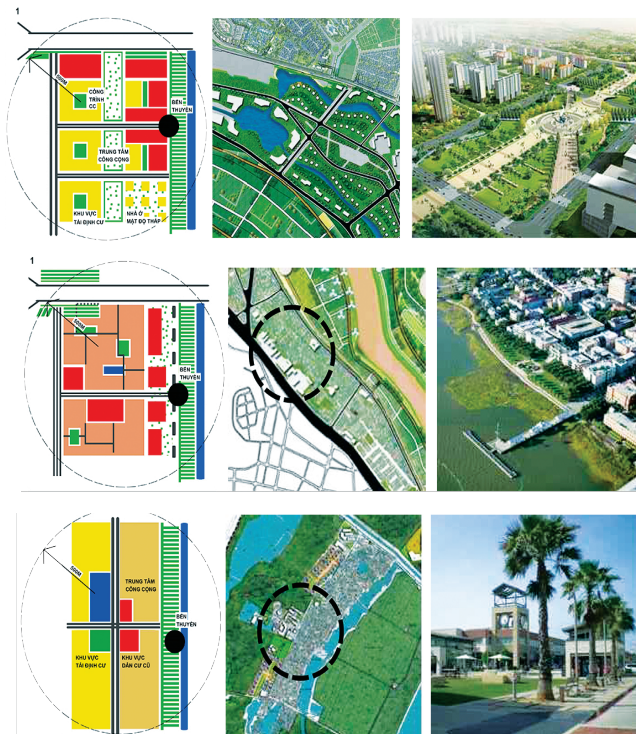
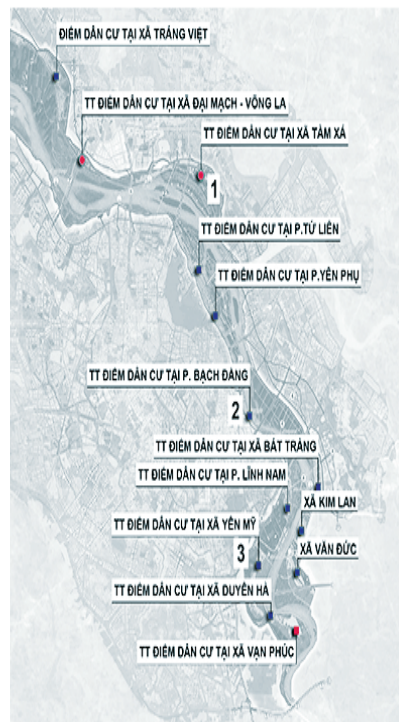
TS.KTS VŨ HOÀI ĐỨC | ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

Sông Hồng đặc biệt quan trọng trong việc hình thành và gắn kết những không gian lịch sử đặc biệt của Thủ đô. Tuy nhiên, quá trình đô thị hóa hai bên sông Hồng đoạn qua trung tâm Hà Nội đang thiếu công cụ kiểm soát, và chưa được quan tâm đúng mức dẫn đến tình trạng thành phố quay lưng lại với dòng sông. Kinh nghiệm trên thế giới cho thấy văn minh đô thị hội tụ và được phản ánh bên những dòng sông, với những công trình tiêu biểu và làm nên bản sắc của thành phố. Hà Nội đang nghiên cứu theo một cách thức mới: Lập một quy hoạch không gian riêng hai bên sông để đảm bảo sự liên tục theo tuyến và kết nối với các khu vực kề cận.

Để hình thành bộ mặt đô thị hiện đại hai bên sông Hồng hài hòa với tự nhiên, đảm bảo ổn định dân cư hiện hữu, cần đổi mới thể chế theo hướng tiếp cận liên ngành với một quy hoạch hành động có tính mềm dẻo, thường xuyên cập nhật các kế hoạch mới phù hợp với bối cảnh của từng giai đoạn. Một thể chế với sự tham gia thực hiện của nhiều bên, một cách thức quản lý nhằm thúc đẩy sự phát triển có tính bền vững trên cơ sở chia sẻ lợi ích của các lĩnh vực khác nhau.

Phương án nghiên cứu Quy hoạch phân khu đô thị Sông Hồng

Để cụ thể hóa Quy hoạch chung xây dựng Thủ đô Hà Nội đã được Thủ tướng Chính phủ phê duyệt tại đô thị trung tâm, Hà Nội đã phân vùng và lập 36 phân khu đô thị. Trong đó, sông Hồng được xác lập thành một quy hoạch phân khu riêng có chiều dài 40km đi qua 13 quận, huyện; Được giới hạn bởi hai tuyến đề cấp 1 bên sông; Thượng lưu là cầu Hồng Hà, hạ lưu là cầu Mỹ Sở. Hai cây cầu dự kiến hình thành trong tương lai. Đây là cách làm mới so với trước đây vốn coi sông Hồng như một khu vực trong quy hoạch của từng quận, huyện; Hoặc chỉ nghiên cứu thí điểm ở khu vực nhỏ. Cách làm này đảm bảo tính tổng thể, sự kết nối liên tục của sông Hồng trong không gian đô thị.

Quy hoạch này đã đúc kết những kinh nghiệm của các nước trên thế giới, kế thừa các nghiên cứu hay dự án thí điểm trước đây; Đồng thời cũng lồng ghép các quy hoạch ngành - lĩnh vực, như một cách tiếp cận liên ngành. Điều này thể hiện mong muốn - hay cũng chính là khát vọng bao đời nay về một dòng sông không chỉ là mạch nguồn của

cuộc sống, một dòng chảy mà ở đó đọng lại, và làm dày thêm văn minh lúa nước của cả một miền châu thổ, mà văn hóa Thăng Long - Đông Đô - Hà Nội là nơi hội tụ, kết tinh. Đó còn là ao ước về một dòng sông mang một diện mạo hiện đại, một hành lang xanh kết nối cả lịch sử - hiện tại - tương lai. Ở đó, con người với thiên nhiên không phải để đối đầu - lo lắng, mà để cùng nhau chung sống mãi thuận hòa.

ĐÔ THỊ HÀ NỘI ĐANG QUAY LƯNG LẠI VỚI SÔNG HỒNG - NƠI GẮN KẾT NHỮNG KHÔNG GIAN ĐẶC BIỆT CỦA THỦ ĐÔ

Dòng sông Hồng gắn liền và kết nối những giá trị đô thị đặc biệt của Thủ đô nghìn năm tuổi. Đó là cảnh quan mặt nước Hồ Tây - Hồ Trúc Bạch, là những làng nghề cổ truyền trải dọc bên sông: Đào Nhật Tân, Quất Quảng An, Cá Yên Phụ, Đúc đồng Ngũ Xã, Gốm sứ Bát Tràng. Ấy là Khu phố Cổ mái ngói rêu phong với lối sống gắn liền với những phố Hàng nức tiếng gần xa. Là Khu phố Cổ với những công trình kiến trúc, khu phố kiểu châu Âu hài hòa với mảnh đất thấm đẫm tinh thần Việt. Từ Long Biên, qua Thăng Long,

Chương Dương - những cây cầu sắt soi chiếu quá khứ; Đến những cây cầu Vĩnh Tuy, Thanh Trì, Nhật Tân - của đương đại. Đó là chưa kể con đường gốm sứ dài đặc biệt. Tất cả đều phản chiếu thời đại, bồi đắp nên lịch sử của Thủ đô.

Thật đáng tiếc là Hà Nội đang quay lưng lại với dòng sông Hồng. Những xóm liêu, những ngôi nhà chen chúc - nhếch nhác, hoặc chủ yếu theo hình thức chia lô, cho dân tự xây ven sông ở khu vực An Dương, Phúc Xá, Phúc Tân, Chương Dương, Bạch Đằng... tạo thành một dải đô thị đậm đặc, không chỉ thiếu thốn hạ tầng mà còn ngăn cách thành phố với dòng sông. Nhìn người dân và khách du lịch hàng ngày vẫn lên cầu Long Biên chụp ảnh, hay tìm những lối nhỏ ra bãi sông để tìm về với tự nhiên... mới thấy Hà Nội đang lãng phí một tài nguyên tự nhiên, đang tự làm xấu đi hình ảnh vốn dĩ đầy tiềm năng để trở thành bộ mặt đặc sắc của đô thị như bao thành phố trong và ngoài nước khác.

Trên thế giới, văn minh đô thị hội tụ và được phản ánh bên những dòng sông. Bên dòng sông tại các thành phố lớn trên thế

giới đều tập trung các công trình kiến trúc, công viên cảnh quan - cảnh thị quan trọng và đẹp nhất. Bởi đó chính là bộ mặt của đô thị, là lịch sử và thước đo của sự phồn vinh.

Dòng sông Seine thơ mộng của Paris với hàng chục cây cầu mang vẻ đẹp kiến trúc cùng với lịch sử riêng biệt. Dòng sông yên bình, phẳng lặng, in bóng những hàng cây xanh muốt cùng các công trình lịch sử ở đôi bờ. Hai bên bờ sông Seine trong thành phố Paris đã được UNESCO công nhận là di sản thế giới năm 1991.

Sông Thames ở London chảy qua những làng mạc, lâu đài, thị trấn cũng như sở hữu những chiếc cầu nổi tiếng không chỉ vì đẹp như tranh vẽ mà còn có bề dày lịch sử lâu đời. Cùng với đó là những công trình kiến trúc tuyệt đẹp. Tất cả đã khiến dòng sông này trở thành biểu tượng của xứ sương mù.

Sông Moskva toát lên nét bí ẩn và vẻ đẹp độc đáo. Từ một du thuyền, hay lang thang tản bộ trên bờ sông Moskva đều có thể hướng mắt nhìn thấy Nhà Trắng, Sparrow Hills, tòa nhà chính của Đại học Moscow, Nhà thờ Chúa Cứu thế, Bảo tàng Lịch sử Quốc gia, điện Kremlin,... Những kiến trúc của thành phố Moscow đẹp và vô cùng lãng mạn như tâm hồn Nga vậy.

Tại nước ta, Đà Nẵng, TPHCM, Huế và nhiều đô thị khác, dòng sông đã và đang ngày một đẹp hơn nhờ việc quy hoạch và phát triển đô thị hai bên. Dòng sông đã và đang trở thành tấm gương phản ánh văn minh đô thị. Những kinh nghiệm quy hoạch xây dựng hai

bên sông trên thế giới rất đáng để Hà Nội thực hiện khát vọng thành phố sông Hồng.

TỪ KHÁT VỌNG TRỊ THỦY ĐẾN KHÁT VỌNG THỊ THỦY

Khát vọng trị thủy - chế ngự lũ lụt ở sông Hồng của dân Lạc Việt được thi vị hóa qua huyền thoại Sơn Tinh thắng Thủy Tinh. Hệ thống đê sông ở châu thổ sông Hồng Việt Nam đã có lịch sử trên 2 nghìn năm. Thực tế đó chính là vấn đề lớn nhất và phức tạp nhất của sông Hồng. Làm sao để vừa trị thủy vừa phát triển đô thị là câu hỏi được đặt ra - và xuyên suốt của quy hoạch đô thị hai bên sông

Kinh nghiệm của Hà Lan trong việc “cứng hóa” bờ sông, bờ biển chỉ thích hợp với đất nước nhỏ bé nhưng phát triển vượt xa so với Việt Nam, không có sự phức tạp về địa chất, thủy văn cùng với sự dịch chuyển của dòng chảy như sông Hồng.

Mặt khác, với một khu vực phát triển từ một nền văn minh lúa nước gắn với dòng sông như ở Việt Nam, thì việc cứng hóa bờ sông bằng các con đê chỉ bảo vệ vùng nội đồng. Vây mạng lưới làng xã truyền thống hai bên sẽ tồn tại như thế nào trong quá trình đô thị hóa tất yếu?

Một vấn đề lớn hơn là với các tác động của biến đổi khí hậu đối với sông Hồng thì giải pháp cứng hóa có phải là giải pháp “thuận thiên”? Cho dù kể từ khi hệ thống hồ chứa, đập thủy điện trên thượng lưu hệ thống sông Hồng - sông Đà khiến cho nhiều năm nay Hà Nội rất ít khi phải báo động cấp 1

trong mùa mưa lũ, thậm trí năm 2009 mực nước sông Hồng tại Hà Nội thấp nhất trong vòng 107 năm. Thời tiết cực đoan hầu như không thể dự báo xa. Và các khu vực đất thấp ven sông có thể vẫn phải thường xuyên phải chịu những trận lụt nghiêm trọng khi mưa lớn. Những sự kiện cực đoan này có chiều hướng xảy ra thường xuyên hơn do biến đổi khí hậu.

Đô thị nước là lời giải thỏa đáng, dung hòa giữa phát triển đô thị thích ứng biến đổi khí hậu. Những công trình xây dựng theo xu hướng kiến trúc xanh, trên cọc để nước có thể tràn qua. Những công viên, không gian công cộng vừa tạo thành bộ mặt cảnh quan ven sông, khi đối diện với lũ cũng chính là nơi chứa lũ. Đưa nước từ sông Hồng để khơi thông và làm sống lại những “dòng sông chết” như sông Đáy, sông Nhuệ, sông Tô lịch. Đó là giải pháp thông minh và bền vững của quy hoạch.

Những xóm liều, những ngôi nhà chen chúc - nhếch nhác ven sông sẽ có một ngày phải nhường chỗ cho những công trình tạo bộ mặt đô thị bên sông. Bên cạnh đó là cảnh quan của những công viên lớn, những thung lũng của hoa, những đường bờ nơi ai ai cũng muốn dừng lại tận hưởng hơi thở của thiên nhiên ban tặng từ dòng sông.

Hy vọng những Hồng Hà, Thượng Cát, Trần Hưng Đạo, Ngọc Hồi và Mễ Sở... tương lai sẽ là những cây cầu có kiến trúc hiện đại xứng đáng với tầm vóc đô thị trăm năm thời đại Hồ Chí Minh. Những công trình văn hóa, giải trí lớn cần xuất hiện để Hà Nội tổ chức

Phương án nghiên cứu Quy hoạch phân khu đô thị Sông Hồng

những sự kiện có ý nghĩa của Thủ đô - hoạt động đô thị hiện đại của thành phố gắn với dòng sông mới thực sự mang đến hơi thở thời đại. Gắn kết hồ Tây - Cổ Loa bằng tạo lập tuyến trục không gian qua sông Hồng. Đó là giải pháp kết nối những không gian lịch sử bằng thủ pháp đô thị hiện đại. . .

Đổi mới và sáng tạo có cơ hội và tiềm năng thực thi hai bên bờ sông Hồng. Để sông Hồng thực sự trở thành trục không gian cảnh quan trọng tâm của Thủ đô trong tương lai.

Cơ hội chưa bao giờ lớn như hiện nay, khi mà tiềm lực Thủ đô và đất nước sau 35 năm đổi mới đã mạnh hơn rất nhiều; Cơ hội đổi mới sáng tạo chưa lúc nào được khuyến khích mạnh mẽ như bây giờ. Và tất nhiên, thách thức để thực thi cũng không hề nhỏ đến từ thực tiễn đầy phức tạp hiện nay.

QUY TRÌNH VÀ QUÁ TRÌNH THỰC THI QUY HOẠCH ĐỐI VỚI KHU VỰC SÔNG HỒNG RẤT PHỨC TẠP ĐÒI HỎI BƯỚC ĐỘT PHÁ

Theo quy định pháp luật hiện hành thì thẩm quyền phê duyệt quy hoạch phân khu đô thị sông Hồng thuộc UBND Thành phố Hà Nội. Tuy nhiên, hiện nay thành phố đã gửi hồ sơ quy hoạch cho 2 Bộ: Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn, Bộ Xây dựng để thống nhất.

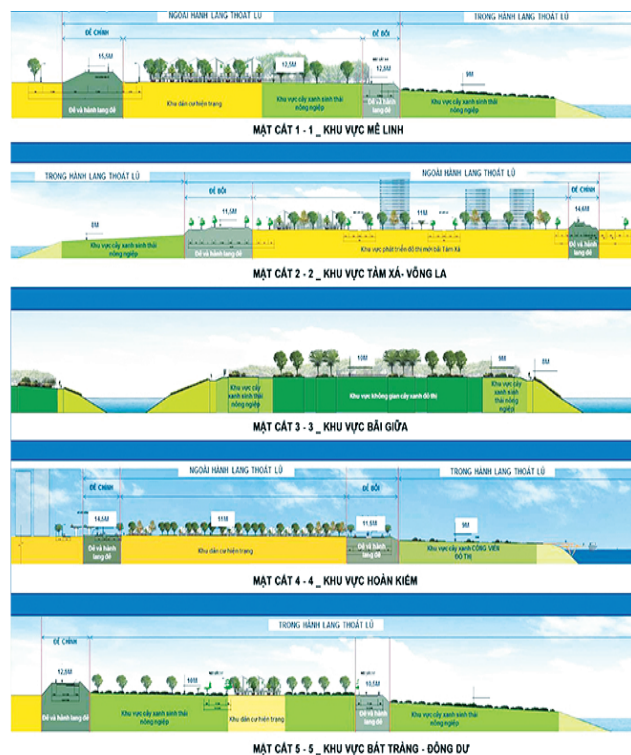
Tuy nhiên, thực tế đang còn nhiều vấn đề đặt ra, nhiều phân vân, nhiều lý do. Nhưng, dễ nhận thấy nhất chính là sự chưa rõ ràng trong vấn đề khai thác, phát triển cảnh quan ở vùng bãi trong hành lang thoát lũ và giữa hành lang thoát lũ với tuyến đô đặc biệt hiện nay.

Rào cản này không khuyến khích được việc kêu gọi đầu tư cho khu vực nhiều tiềm năng nhưng cùng đòi hỏi nhiều nguồn lực để giải quyết. Điều này gần giống với việc người dân cư trú ngoài đô có nhu cầu xây dựng phải gửi hồ sơ cho ngành Nông nghiệp để xin thỏa thuận trước khi được UBND cấp phép.

Khó khăn lớn nhất hiện nay là vấn đề ổn định dân cư đang sinh sống ngoài đô ở khu vực các quận Tây Hồ, Ba Đình, Hoàn Kiếm và Hai Bà Trưng cũng như ở tại các quận, huyện khác hiện nay, cho dù vẫn còn dư địa cho việc phát triển - cải tạo và đổi mới đô thị theo hướng văn minh.

Mặt khác, quy hoạch ở Việt Nam hiện nay chưa được coi là một tiến trình "động" kéo dài cho đến khi đạt được những mục tiêu đặt ra, mà có dạng thức như một "đồ án" có "lớp lang". Sau khi quy hoạch phân khu được duyệt mới được lập quy hoạch chi tiết, thậm chí nếu quy hoạch phân khu ở tỷ lệ 1/5.000 như quy hoạch sông Hồng hiện nay, thì một số khu vực sẽ còn phải lập quy hoạch phân khu tỷ lệ 1/2.000 trước khi lập quy hoạch chi tiết 1/500. Như vậy, để quy hoạch trở thành hiện thực cần nhiều thời gian, có thể hàng chục năm. . . , và trong tiến trình phát triển sẽ luôn có những đổi thay so với quy hoạch phân khu, chi tiết và kể cả dự án đầu tư.

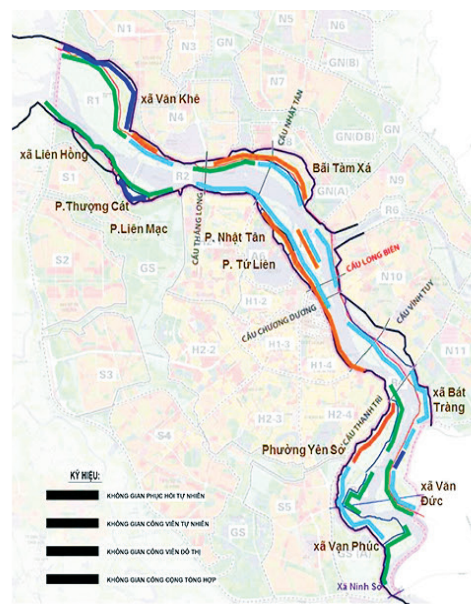
Vậy, Quy hoạch Sông Hồng muốn sớm đi vào hiện thực cần có đột phá mới mà chìa khóa là đổi mới thể chế với cách làm mới.

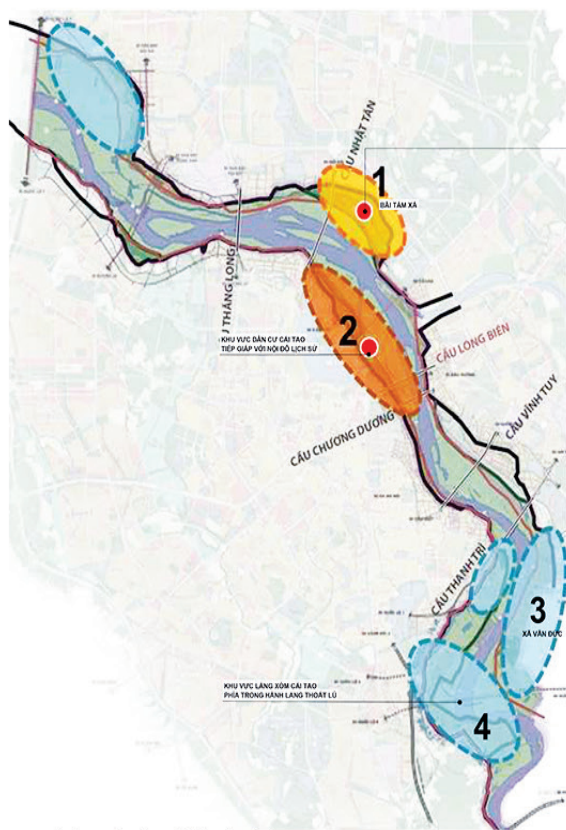
Mặt cắt điển hình

Sơ đồ các công trình điểm nhấn là cầu và các bến cảng hàng hóa - du lịch

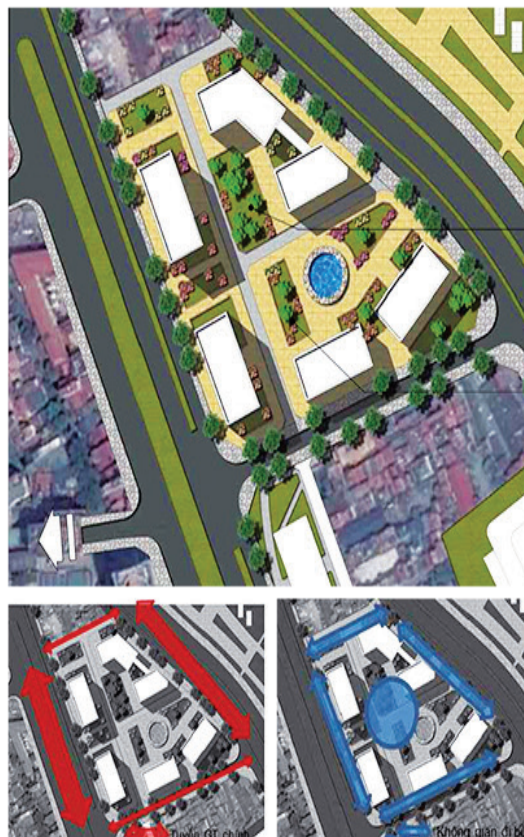

Định hướng chức năng các khu vực không gian mở

Khu vực ô phố tại Tam Xá có mật độ xây dựng thấp, các công trình có tầng cao thấp tầng với ngôn ngữ kiến trúc hiện đại. Các không gian cây xanh mặt nước được tổ chức kết nối liên tục, tạo không gian mở hướng về phía bờ sông.

Khu vực các ô phố

THÁCH THỨC ĐI KÈM VỚI ĐỔI MỚI, SÁNG TẠO TRONG QUẢN LÝ PHÁT TRIỂN QUY HOẠCH ĐÔ THỊ SÔNG HỒNG

Đột phá về thể chế đầu tiên, có lẽ chính là bài học của thành phố Seoul, đã được phía Hàn Quốc đề cập trong nghiên cứu quy hoạch cơ bản phát triển sông Hồng đoạn qua Hà Nội, đây là một gợi ý rất đáng được kế thừa. Một chương trình phát triển sông Hồng với thể chế quản lý phát triển riêng, đặt trọng tâm vào việc đảm bảo ổn định song hành trong một quá trình phát triển thành phố bên sông cần được chính quyền đặt ra.

Thách thức về nguồn lực thực hiện cũng không hề nhỏ, bởi với quy mô diện tích triển khai quy hoạch đô thị khá lớn, chủ yếu là các không gian cảnh quan với các công viên, công trình văn hóa - giải trí lớn. Chưa kể việc chỉnh trị ổn định dòng sông với các công trình hạ tầng kỹ thuật thủy lợi, giao thông đòi hỏi vốn đầu tư công rất lớn.

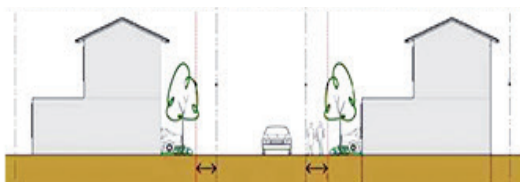
Tuy nhiên, bối cảnh hiện nay cũng hé mở những cơ hội cho việc huy động mọi nguồn lực cho một chương trình phát triển tổng thể. Các tập đoàn kinh tế lớn đầy năng động, sáng tạo hoàn toàn có thể song hành; bởi trách nhiệm xã hội, trách nhiệm với Thủ đô đi kèm cùng sự lớn mạnh của doanh nghiệp đang trở thành văn hóa phát triển.

Ô phố thuộc khu vực nằm trong hành lang thoát lũ

Ô phố thuộc khu đô thị mới

Định hướng tái thiết không gian đô thị

Vấn đề chính nằm ở việc đổi mới thể chế. Đổi mới thể chế về nguồn vốn cho phát triển đô thị hai bên sông Hồng, chìa khóa có thể là một kế hoạch liên kết giữa chính quyền thành phố, ba bộ: Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn, Xây dựng và Giao thông Vận tải với các tập đoàn kinh tế lớn.

Thách thức cuối cùng... cũng vẫn là vấn đề thể chế! Để phát triển sông Hồng vấn đề cốt lõi chính là quản lý hành lang thoát lũ, gắn với xây dựng hệ thống đê, kết hợp với đường giao thông hai bên và cầu qua sông, nhằm phát triển - đổi mới diện mạo đô thị vùng bãi sông. Hà Nội là đô thị loại đặc biệt, là Thủ đô, và đơn vị hành chính duy nhất có bộ luật riêng - Luật Thủ đô. Phải chăng luật hóa chương trình quản lý phát triển đô thị sông Hồng, trong điều chỉnh Luật Thủ đô, với nội hàm thiết lập cơ chế triển khai thực hiện quy hoạch hợp nhất giữa Hà Nội với các Bộ ngành sẽ giải quyết được thách thức này? Tại sao không? Bởi với bất cứ thách thức, thử thách nào cũng có lời giải. Lời giải dễ dàng nhất chỉ có khi có sự đồng thuận mà thôi. Khát khao và cũng là dự định tươi đẹp của một thành phố hai bên bờ sông Hồng, thực sự là thách thức không hề nhỏ trong thực

hiện quy hoạch. Những thách thức ấy đòi hỏi cần đổi mới cách làm, lấy sự sáng tạo làm mũi nhọn tạo nên những đổi thay và giá trị hiện tại cho mai sau.

THAY CHO LỜI KẾT

Quy hoạch sông Hồng từ cầu Hồng Hà đến cầu Mễ Sở như một dải lụa mềm mại, vắt ngang đô thị trung tâm dự kiến phát triển trong tương lai. Đoạn sông này dài 40km, chỉ chiếm 7% chiều dài sông đoạn nằm trên lãnh thổ Việt Nam. Theo dòng chảy thời gian, sông Hồng bồi đắp phù sa, hình thành nên một vùng đất đai màu mỡ, mà ở đó Thủ đô Hà Nội là trung tâm. Mỗi nơi sông Hồng chảy qua, đều để lại những giá trị văn hóa truyền thống đặc sắc, trong đó nổi bật nhất là văn hóa Thăng Long - Đông Đô - Hà Nội. Nên dù ngắn về chiều dài nhưng sâu đậm ở chiều cạnh văn hóa. Mà ở đó khát vọng thị - thủy cũng chính là tầm nhìn chiến lược cho sự phát triển bền vững của Thủ đô trong tương lai. Một thành phố mới văn minh lấp lánh theo dòng chảy sông Hồng, những cây cầu mang dòng sông ngược xuôi, thấp thoáng những không gian xanh bên những bãi bồi tự nhiên dập dềnh tiếng nước đậm

phù sa. Dòng sông kết nối lịch sử, văn minh và sứ mệnh đổi mới hội tụ ở đôi bờ./

Tài liệu tham khảo

1. Dấu ấn văn minh sông Hồng trong văn hóa Thăng Long (vovworld.vn)
2. Đề tài NCKH cấp Thành phố "Bảo tồn và phát huy giá trị di sản làng nghề truyền thống hai bờ sông Hồng", Sở Khoa học Công nghệ Hà Nội, Hà Nội.
3. Vũ Hoài Đức (2014), Cầu Hà Nội - Từ quá khứ đến hiện tại, bài học nào cho tương lai; Tạp chí Quy hoạch xây dựng, Viện QH đô thị và nông thôn Quốc gia, Bộ Xây dựng, số 3, 2014.
4. <https://whc.unesco.org/fr/list/600/>
5. Khám phá sông Thames nước Anh - biểu tượng của xứ sương mù (luhanhvietsam.com.vn)
6. Cùng khám phá địa điểm Sông Matxcova (Moskva River) tại Moscow - GODYVN
7. Mực nước sông Hồng tại Hà Nội thấp nhất trong vòng 107 năm - Báo Nhân Dân (nhandan.com.vn)
8. Quyết định số 1259/QĐ-TTg ngày 26/7/2011 phê duyệt Quy hoạch chung Xây dựng Thủ đô Hà Nội đến năm 2030, và tầm nhìn đến năm 2050.
9. Quyết định số 4770/QĐ-TTg ngày 23/10/2012 phê duyệt nhiệm vụ quy hoạch phân khu đô thị sông Hồng, tỷ lệ 1/5.000 (Đoạn từ cầu Hồng Hà đến cầu Mễ Sở).
10. Cơ bản hoàn tất quy hoạch phân khu sông Hồng - Báo Nhân Dân (nhandan.com.vn)